

Θεσσαλονίκη

1912-2012

100 χρόνια

ελλάδας,

πατριαρχίας

καπιταλισμού

είναι αρκετά

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟ ΕΓΧΕΙΡΗΜΑ ΜΠΑΣΤΑΡΔΕΣ ΜΕ ΜΝΗΜΗ

Χρειαζόμαστε μια ιστορία, με διαφορετικό όμως τρόπο απ' ό τι την χρειάζεται ο κακομαθημένος κηφήνας στον κήπο της γνώσης.

Nietzsche, Για τη χρήση και κατάχρηση της ιστορίας στη ζωή

Εν όψει των 100 χρόνων των εθνικών εορτασμών για την «απελευθέρωση» της Θεσσαλονίκης από το ελληνικό κράτος ή από την προσάρτηση της θα λέγαμε εμείς, σχηματίσαμε μια ομάδα αυτομόρφωσης πάνω στη συγκεκριμένη ιστορική περίοδο (1912-2012). Αρχικά, παρουσιάσαμε μερικά εισαγωγικά αντιμαθήματα μεταξύ μας : παγκόσμια ιστορία, βαλκανική ιστορία, εργατικοί αγώνες στον ελλαδικό χώρο, εισαγωγή στην πολεοδομία, εισαγωγή σε θέματα φύλου και εθνοτικά ζητήματα. Έπειτα χωρίσαμε την περίοδο που θέλουμε να εξετάσουμε σε τρεις υποπεριόδους πιο συνεκτικές μεταξύ τους (1890-1936, 1936-1974, 1974-2012). Μετά από τα εισαγωγικά αντιμαθήματα και κάποιες συζητήσεις μεταξύ μας μπλοκάραμε. Με ποιο τρόπο θα εξετάζαμε αυτά τα 100 χρόνια, τι μας ενδιέφερε να αναδείξουμε, ποιες συνδέσεις θέλαμε να ανιχνεύσουμε; Εν τέλει, η μέθο-

δος που αποφασίσαμε ότι θα μελετήσουμε και θα εξετάσουμε τα γεγονότα της βιβλιογραφίας που έχουμε συγκεντρώσει είναι αυτή του τρίπτυχου καταπίεσης: τάξη, φύλο, φυλή.

Ας εξηγηθούμε λίγο καλύτερα. Η ιστοριογραφία είτε εθνική, είτε παγκόσμια είναι στην καλύτερη περίπτωση μια ομογενοποιημένη παράθεση γεγονότων (μάχες, συνθήκες, ήρωες) και στη χειρότερη εθνική προπαγάνδα για το πώς δημιουργήθηκε το έθνος/κράτος διανθισμένη με μύθους, ήρωες και σπουδαίους πολιτικούς. Μια πιο προσεκτική ματιά στην εθνογραφία μας φανερώνει την εσκεμμένη και επιτηδευμένη απόκρυψη/αποσιώπηση άλλων υποκειμένων και γεγονότων που δε «βολεύουν» μια συνεκτική εθνική(πατριωτική) μνήμη. Για παράδειγμα, στην πόλη της Θεσσαλονίκης για αρκετούς αιώνες κατοικούσαν εβραίοι, μουσουλμάνοι, χριστιανοί και ασχέτως με το θρήσκευμα έλληνες, σλάβοι, οθωμανοί, αρμένιοι, βούλγαροι, αλβανοί κλπ. Ποιοι απελευθερώθηκαν λοιπόν και από ποιους; Αναφέρεται στην επίσημη ελληνική ιστοριογραφία η παράδοση εργατικών αγώνων σε όλο τον ελλαδικό χώρο με στοιχεία και ποιότητες ανεπανάληπτες κατά τη διάρκεια συ-

γκρότησης του ελληνικού έθνους/κράτους; Ασχολήθηκε κανείς με την ανάδυση νέων υποκειμένων μέσα στις κοινότητες και στην εργασία που ανέτρεψαν τον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε την κοινωνική πραγματικότητα; Για το λόγο αυτό δεν υπάρχει η «αντικειμενική» αφήγηση της ιστορίας που ευαγγελίζονται οι περισσότεροι ακαδημαϊκοί ιστορικοί. Για μας εξαρτάται από το ποιος/ποια γράφει, τους λόγους που κάνει μια μελέτη, τη θέση του στο τώρα, την υπηκοότητα του, τις απόψεις του γενικότερα.

Αυτά τα ερωτήματα θα προσπαθήσουμε να αναλύσουμε και να απαντήσουμε. Πολλοί/ες θα αναρωτηθούν γιατί να ασχολούμαστε σήμερα σε αυτές τις κρίσιμες εποχές με το παρελθόν, τι να ψάχνουμε τώρα και να διαβάζουμε, το θέμα είναι τώρα τι γίνεται; Για μας η ανάλυση της ιστορίας, η κριτική ματιά στο παρελθόν, η συλλογική μνήμη είναι ένα σημαντικό κομμάτι για το πώς αντιλαμβανόμαστε τον εαυτό μας μέσα σε ένα ιστορικό συνεχές. Η κοινωνική και πολιτική κατάσταση που βιώνουμε σήμερα, οι συλλογικές αντιστάσεις που σηκώνουμε, οι κινήσεις του κράτους και του κεφαλαίου δεν είναι παρθενογενέσεις. Θεωρούμε πολύ σημαντικό λοιπόν, με τη χρήση των κατάλληλων εργαλείων να προσπαθήσουμε να κατανοήσουμε τα αίτια που προκαλούν τα γεγονότα, τις επιδράσεις και τις δυναμικές που αλλάζουν αυτό το ιστορικό συνεχές και να οπλίσουμε την «κινηματική» φαρέτρα με νέες γνώσεις, εργαλεία και αντιστάσεις.

Δε χρειάζεται να επεκταθούμε άλλο εδώ για τη χρησιμότητα της μνήμης. Παρόλα αυτά, ο τρόπος που λειτουργεί ο μηχανισμός της μνήμης ατομικός ή συλλογικός είναι περίεργος και περίπλοκος. Ο τρόπος που σκεφτόμαστε το παρελθόν διαφέρει λόγω της απόστασης από μια εμπειρία, τη αλλαγή των ανθρώπων γύρω μας αλλά και ότι ο ίδιος ο τρόπος σκέψης μας αλλάζει μέσα από τις εμπειρίες μας. Υπάρχουν όμως κάποιες σταθερές όπως η θέση του καθένα μέσα σε μία ταξική κοινωνία, η κοινωνική του ταυτότητα, το φύλο του που μας κάνουν να συνειδητοποιούμε με ποιους είμαστε και τι έχουμε απέναντί μας. Η ανάλυση της ιστορίας δε μας βοηθά σε αυτό, δε θα ξεκινήσει νέους αγώνες, ούτε θα ανατρέψει τις υπάρχουσες κοινωνικές σχέσεις. Σε αυτό που μπορεί να μας βοηθήσει είναι να εξάγουμε χρήσιμα συμπεράσματα για να μην κάνουμε τα ίδια λάθη, να αναγνώσουμε τις ιστορικές αντιφάσεις των κινημάτων μέσα στις ιστορικές συγκυρίες που αυτά εκδηλώθηκαν, δίχως φαμφάρες και ωραιοποιημένα παραδείγματα

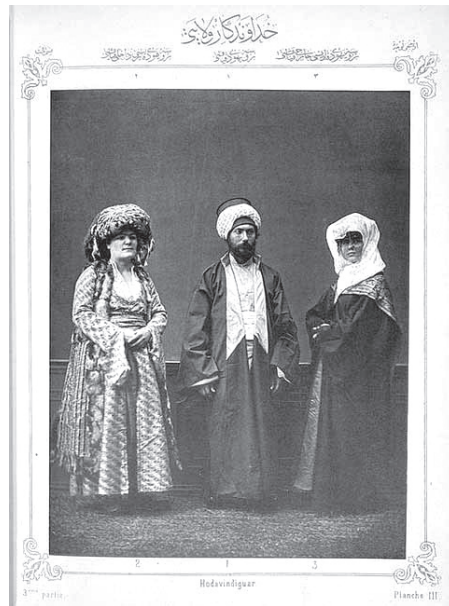
και χωρίς καμία πρόθεση να ταυτιστούμε με αυτά στο σήμερα.

Έτσι και εμείς δεν αναζητούμε καμιά επίπλαστη αντικειμενική και οικουμενική αλήθεια. Σε καιρούς που τα αφεντικά μας φωνάζουνε για εθνική ενότητα, μιλάνε για εθνικό συμφέρον, μας ζητάνε να βάλουμε πλάτη στα κέρδη τους και ταφόπλακα στις επιθυμίες και τις ανάγκες μας, που χτίζονται στρατόπεδα συγκέντρωσης μεταναστών και δεν κουνιέται φύλλο, εμείς επιλέγουμε άλλο δρόμο. Θα προσπαθήσουμε να αναδείξουμε τον πλούτο των από τα κάτω, τους αγώνες, τις σχέσεις, τους τρόπους και τόπους οργάνωσης αυτών που προσπάθησαν να δημιουργήσουν κάτι διαφορετικό ενάντια και έξω από την ιστορική κανονικότητα της κυριαρχίας, των δομών εξουσίας και καταπίεσης.

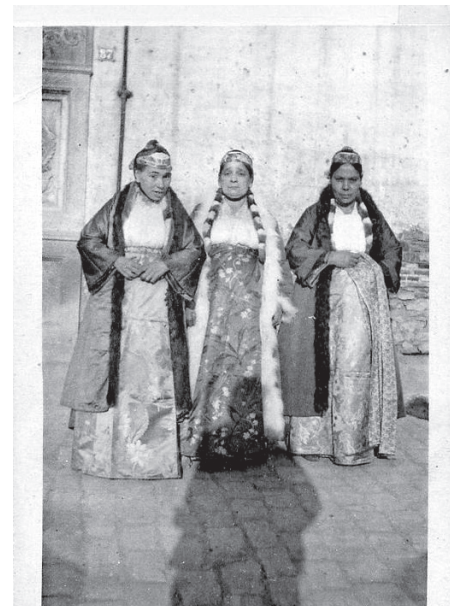
ΚΟΙΝΟΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΘΝΟΤΙΚΕΣ
ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ
ΤΕΛΗ 19^{ου} - ΑΡΧΕΣ 20^{ου} ΑΙΩΝΑ

Βουλγάρα, Εβραία, Τουρκάλα

ένας Εβραίος και δύο Εβραίες

Τρεις Σέρβες

Εισαγωγή

Πριν ξεκινήσει η ενασχόληση με τα ζητήματα της Θεσσαλονίκης και της κεντρικής Μακεδονίας οφείλουμε να κάνουμε μια μικρή ανασκόπηση των προηγούμενων αιώνων ώστε να δούμε ποιά ήταν τα προβλήματα τις περιοχής και πώς ανέκυψαν αυτά. Εκτός αυτού θα γίνει και μία νύξη σε ζητήματα και έννοιες οι οποίες εκείνη την εποχή ήταν διαφορετικές ή ρευστές σε σχέση με σήμερα, ώστε να μπορέσουμε να κάνουμε μια πιο αποκρυσταλλωμένη -από τις εθνικές και αστικές ιστοριογραφίες- ανάγνωση και ανάλυση των ζητημάτων που θα συναντήσουμε.

1. Η Βαλκανική χερσόνησος και ο πυρήνας της, η Μακεδονία

Η Βαλκανική χερσόνησος υπήρξε από την αρχαιότητα μια περιοχή στην οποία η συνύπαρξη διαφορετικών φυλών οδήγησε τόσο σε συγκρούσεις όσο και στην δημιουργία ενός συνόλου που μοιράζονταν κοινά πολιτισμικά χαρακτηριστικά. Πρώτοι κάτοικοι ήταν οι προϊνδοευρωπαϊκές φυλές. Στην συνέχεια έχουμε Έλληνες, Θράκες, Ιλλίρριους και

κατά κάποιους-Μακεδόνες. Η περίοδος του βου αιώνα μ.Χ. είναι κομβική. Οι Θράκες απορροφούνται σταδιακά από το ελληνικό στοιχείο ενώ έχουμε και την μαζική και σταθερή από τότε κάθοδο των πρωτοσλάβων. Το Βυζάντιο σε μια προσπάθεια να τους ελέγξει, θα τους εκχριστιανίσει, βοηθώντας όμως έτσι και στην σταδιακή δημιουργία χαρακτηριστικών κοινής ταυτότητας σε αυτούς τους πληθυσμούς τα οποία τους επόμενους αιώνες θα αποτελέσουν εθνοποιητικούς παράγοντες. Μετά την κατάρρευση της Βυζαντινής αυτοκρατορίας έχουμε την διάδοχη κατάσταση, την Οθωμανική αυτοκρατορία.

2. Η Οθωμανική αυτοκρατορία

Η Οθωμανική αυτοκρατορία ήταν ένα ετερόκλητο μόρφωμα. Αρχικά πρέπει να δηλωθεί ρητά ότι τόσο δομικά όσο και ιδεολογικά η Οθωμανική αυτοκρατορία δεν είχε εθνικό χαρακτήρα. Η Οθωμανική αυτοκρατορία ήταν μια πολυεθνική αυτοκρατορία στην οποία τον πρωτεύοντα ρόλο είχε ο θρησκευτικός νόμος (Σουννά ή Σερύ ή Σαρία) και οι Κανούν (διατάξεις σουλτάνου). Οι τούρκοι είχαν

αίσθημα κοινής ταυτότητας χωρίς να υπάρχει η έννοια του έθνους. Ενοποιητικός παράγοντας ήταν κατά βάση το θρήσκευμα, η εξουσία του σουλτάνου και δευτερευόντως η γλώσσα. Το ίδιο μπορεί να ειπωθεί -τηρουμένων των αναλογιών- και για τις άλλες ετερόγλωσσες ομάδες με εξαίρεση ίσως τους Έλληνες.

Το πολίτευμα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας μέχρι και τα Ταντζιμάτ (1856-μεταρρυθμίσεις) είναι η Δεσποτική Μοναρχία. Απόλυτος άρχων είναι ο σουλτάνος ο οποίος αντλεί εξουσίες από το Κοράνι και νομοθετεί σύμφωνα με την ερμηνεία του. Αποτέλεσμα αυτού είναι η φύση και ο τρόπος άσκησης της εξουσίας να διαφέρει από μονάρχη σε μονάρχη-από μετριοπαθής σε αυταρχική. Ο θρησκευτικός νόμος ορίζει και τον τρόπο διοίκησης και οργάνωσης σε θρησκευτικές ομάδες. Μετά τον Κριμαϊκό πόλεμο ξεκινούν (ύστερα από πιέσεις της Αγγλίας και της Γαλλίας) τα Ταντζιμάτ εξασφαλίζοντας μια στοιχειώδη ισονομία μεταξύ των θρησκευτικών και γλωσσικών ομάδων. Αυτή ήταν μία πρώτη προσπάθεια κατευνασμού των εθνικισμών που άρχιζαν εκείνη την εποχή να διαφαίνονται στα βαλκάνια (του σέρβικου, του βουλγαρικού και του πιο "έμπειρου" ελληνικού). Τότε περί το 1850+ οι αναδυόμενοι εθνικισμοί καθιστούν σαφές ότι αργά ή γρήγορα θα διεκδικήσουν την περιοχή της Μακεδονίας και της Βαλκανικής. Ύστερα από αρκετές συγκρούσεις και προστριβές μεταξύ Οθ. Αυτοκρατορίας, Ελλάδας και Ρωσίας η κατάσταση πλέον μοιάζει αναπόφευκτη, τόσο τα νεόδημητα βαλκανικά βασίλεια με τους επεκτατικούς εθνικισμούς τους όσο και η υποχώρηση της ισχύος της Πύλης δείχνουν ότι η Μακεδονία θα διαιρεθεί. Είναι αυτό που μαζί με κάποια ακόμα ζητήματα της Ν.Α Ευρώπης έμειναν γνωστά στην ιστοριογραφία ως Ανατολικό ζήτημα. Υπήρχε όμως ένα «πρόβλημα» το οποίο έμελε να επιλυθεί: Η Μακεδονία δεν ήταν εθνολογικά ομοιογενής και έπρεπε να ομογενοποιηθεί ώστε να διεκδικηθεί και να ενταχθεί στα διάφορα κράτη.

3. Το διοικητικό σύστημα

Το διοικητικό σύστημα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας αρχικά χωριζόταν σε βιλαέτια (στα Βαλκάνια έχουμε 3 βιλαέτια: Θεσσαλονίκης, Μοναστηρίου, Δούναβη). Τα βιλαέτια χωρίζονται σε επιμέρους σατζάκια και τα σατζάκια χωρίζονται σε καζάδες οι οποίοι χωρίζονται σε ναχιέδες (αστικές περιοχές), χωριά, και τσιφλίκια. Οι παραπάνω υποδιαιρέσεις απαντούν μόνο στα μέρη που είναι μέρος της αυτοκρατορίας. Εδώ πρέπει να αποσαφηνιστεί κάτι: οι περιοχές που ήταν υποτελείς στη Οθωμανική αυτοκρατορία δεν ήταν όλες κομμάτι της. Μετά τα ταντζιμάτ αρκετές από τις περιοχές της αυτοκρατορίας υπάγονταν σε καθεστώς αυτονομίας (όπως η Κρήτη και οι παραδουνάβιες ηγεμονίες), αυτό σήμαινε ότι αυτές οι περιοχές πλήρωναν συνολικά φόρο υποτελείας στην αυτοκρατορία χωρίς όμως ο σουλτάνος να διατηρεί στρατεύματα και χωρίς να ασκεί άμεση εξουσία. Επίσης, υπήρχαν και περιοχές που πλήρωναν φόρο ώστε να μην υπαχθούν στο καθεστώς κυριαρχίας (παραδείγματα τα βασίλεια του Καυκάσου). Αυτό αφορά τον διοικητικό μηχανισμό καθώς υπήρχε και η ξεχωριστή διοίκηση του μιλιέτ (έθνους) που αφορούσε κυρίως τα θρησκευτικά ζητήματα. Έτσι μέχρι το 1870 το χριστιανικό μιλιέτ διοικείται από το οικουμενικό πατριαρχείο. Μετά το 1870 με την διάσπαση της εξαρχίας έχουμε την διάσπαση του χριστιανικού μιλιέτ σε εξαρχικούς και πατριαρχικούς. Στα 1900 η Θεσσαλονίκη είχε σύμφωνα με τις φορολογικές απογραφές πληθυσμό 125.000 όντας πρωτεύουσα του βιλαετιού με συνολικό πληθυσμό 1.100.000. Σε αυτό τον πληθυσμό περιλαμβάνεται τόσο ο μουσουλμανικός όσο και ο χριστιανικός πληθυσμός.

4. Οι εθνότητες της Μακεδονίας

Στις αρχές του περασμένου αιώνα μπορούμε να διακρίνουμε τις εξής γλωσσικές και εθνοτικές ομάδες στην περιοχή της Μακεδονίας και φυσικά στη Θεσσαλονίκη.

α. Οι λατινόφωνοι Αρουμάνοι και Μεγλενορομάνοι. Ήταν κυρίως νομάδες και κτηνοτρόφοι. Μιλούσαν την αρουμάνικη (βλάχικη) ή την μεγλενοβλάχικη γλώσσα, γλώσσες λατινογενείς ιδιαίτερα κοντά με την Ρουμάνικη γλώσσα. Οι Τούρκοι τους ονόμαζαν kioutsouk vlah μικρούς Βλάχους δηλαδή, για να τους ξεχωρίζουν από τους μεγάλους Βλάχους (bougiouk vlah) όπως ονόμαζαν τους Ρουμάνους. Οι Βλάχοι γενικά ήταν οι κατεξοχήν δίγλωσσοι της αυτοκρατορίας και μιλούσαν εξίσου καλά και αρουμάνικα και ελληνικά. Αυτό τους έφερε αρχικά σε καλύτερη μοίρα από τους σλαβόφωνους σε οικονομικό επίπεδο, αλλά επίσης απέτρεψε και καθυστέρησε την συγκρότηση εθνικής ταυτότητας από αυτούς.

β. Οι Τούρκοι

Οι πληθυσμοί τους ήταν σχετικά μικροί σε σχέση με των άλλων εθνοτήτων. Οι Τούρκοι παραδοσιακά δεν ήταν δίγλωσσοι και εξαρτιόνταν από τους δίγλωσσους άλλων εθνοτήτων ή ομάδων. Η οι-

οικονομική τους κατάσταση ήταν τις περισσότερες φορές καλύτερη, καθώς πέρα από την άρχουσα τάξη η οποία ήταν τουρκική, οι περισσότεροι ήταν στρατιώτες, γαιοκτήμονες ή μαγαζάτορες. Στα αστικά κέντρα όμως, και κυρίως στη Θεσσαλονίκη υπήρχαν και πολυπληθή λαϊκά στρώματα Τούρκων, οι οποίοι χαρακτηρίζονταν από έντονη φτώχεια. Γενικά έχριζαν καλύτερης μεταχείρισης από τις αρχές.

γ. Οι Εβραίοι

Παρά το ετερόκλητο της γλωσσικής κατάστασής τους, οι Εβραίοι της Μακεδονίας και της Θεσσαλονίκης είχαν αναπτύξει αίσθημα κοινότητας και αποτελούσαν μεγάλο κομμάτι του πληθυσμού της περιοχής, (το μεγαλύτερο στην Θεσσαλονίκη) ταξίδευαν πολύ, κατοικούσαν σε αστικά κέντρα και ασχολούνταν κυρίως με το εμπόριο. Κοινότητες Εβραίων υπάρχουν σε κάθε πόλη της βορείου Ελλάδας. Η οικονομική τους κατάσταση σε γενικές γραμμές πάντα, ήταν αρκετά καλύτερη από τις υπόλοιπες εθνότητες, ενώ δεν παρουσίασαν καμία μαζική επαναστατική δραστηριότητα. Παρόλα αυτά οι εξέχουσες επαναστατικές φιγούρες της περιοχής προέρχονταν πολλές φορές από τους κύκλους τους

δ. Οι Σλαβόφωνοι

Οι Σλάβοι της Μακεδονίας και της Θεσσαλονίκης αποτέλεσαν μαζί με τους Έλληνες τους πιο παλιούς κάτοικους της περιοχής και συγκροτούσαν τον βασικό χριστιανικό πληθυσμό. Ήδη η παρουσία τους θεωρείται δεδομένη από την πρώτη εποχή του Βυζαντίου. Οι Σλάβοι αποτελούσαν την πλειοψηφία στον αγροτικό πληθυσμό της Μακεδονίας. Αυτό έδινε την εντύπωση πολλές φορές στους διπλωματικούς κύκλους της Ευρώπης ότι η Μακεδονία de facto θα αποτελούσε κομμάτι της Βουλγαρίας καθώς οι βουλγαρόφωνοι της Μακεδονίας υπερτερούσαν αισθητά σε πολλές περιοχές. Στα αστικά κέντρα αποτελούσαν μια μειοψηφία της τάξης του 10-25%. Εξάιρεση αποτελούν το Κιλκίς που ήταν κατά βάση σλαβόφωνο και οι Σέρρες που ήταν περίπου 50%. Οι Σλάβοι της περιοχής δεν είχαν αναπτύξει εθνική συνείδηση στο μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού τους και αυτοπροσδιόριζονταν τοπικά ως Μακεδόνες. Όσοι είχαν εθνική συνείδηση αυτοπροσδιόριζονταν ως Βουλγαρομακεδόνες. Η γλώσσα που μιλούσαν ήταν η βουλγαρική με τις δύο βασικότερες διαλέκτους της στο νότο. Την διάλεκτο του Πιρίν, που ομιλούταν κυρίως στη περιοχή της σημερινής νότιας Βουλγαρίας, των Σερρών, της Θεσσαλονίκης και της Δράμας και την νότια διάλεκτο του συμπλέγματος Πρέσπας-Δοϊράνης η

οποία ομιλούταν στην περιοχή της Κοζάνης, Καστοριάς και της Φλώρινας αλλά και βορειότερα από αυτές τις περιοχές μέχρι και την περιοχή της πόλης των Σκοπίων. Οι δυο διάλεκτοι είναι πλήρως αμοιβαία κατανοητές και διαφέρουν μόνο στην εκφορά του γράμματος "ъ" (α->ο) που στην δυτική διάλεκτο προφέρετε ως "ο" και γράφεται ως τέτοιο και σε διαφορές στην ορθογραφία ακόμα περίπου 100 λέξεων λόγω σερβικών επιρροών. Είναι σημαντικό να πούμε ότι τόσο οι Βούλγαροι, όσο και οι Σέρβοι και οι Έλληνες θεωρούσαν αυτή τη γλώσσα ως βουλγαρική (ημερολόγια και επιστολές Παύλου Μελά). Οι Σλάβοι της Μακεδονίας αποτελούσαν την πιο φτωχή κοινωνικά ομάδα, και ασχολούνταν κυρίως με τη γεωργία είτε σαν μικρογαιοκτήμονες είτε σαν αγρότες στα κτήματα των Τούρκων, Αλβανών και ελλήνων αξιωματούχων ή κληρικών. Αυτό θα οδηγήσει τους Σλάβους στο να είναι οι πρώτοι που θα αναπτύξουν κίνημα στην περιοχή της Μακεδονίας εναντίων των Τούρκων και να συγκροτήσουν από νωρίς λόγο εθνικιστικό αλλά και κινηματικό.

ε. Οι Έλληνες

Οι Έλληνες είχαν μεγάλη γεωγραφική διασπορά αλλά υστερούσαν σε αριθμούς. Είχαν παρουσία και στους αγροτικούς πληθυσμούς αλλά και στα αστικά κέντρα όπου δούλευαν ως κληρικοί (ή εργάζονταν στην εκκλησία), βιομηχανικοί εργάτες, βιοτέχνες και έμποροι. Η οικονομική τους κατάσταση ήταν μέτρια προς καλή σε σχέση με τις άλλες εθνότητες, ενώ είχαν ισχυρή εθνική συνείδηση και προσανατολιζόνταν καθαρά προς την Ελλάδα. Επίσης αντιπαθούσαν τους σλαβόφωνους κυρίως λόγω της σύγκρουσης των δύο εκκλησιών αλλά και γιατί οι σλάβοι θεωρούνταν «ταραξίες» λόγω των συνεχών τοπικών εξεγέρσεων, οι οποίες προκαλούσαν την οργή των τουρκικών αρχών.

στ. Οι Αλβανόφωνοι

Οι Αλβανόφωνοι ή Αρβανίτες κατέβηκαν μαζικά στον ελλαδικό χώρο κατά τον 13ο αιώνα ύστερα από προσκλήσεις τοπικών ηγεμόνων για να χρησιμοποιηθούν ως πολεμιστές. Οι Αρβανίτες που συναντούμε στον Μακεδονικό χώρο προέρχονται από τη βόρεια Αλβανία (γκέγκιδες). Εργάζονται κυρίως ως έμποροι, αστυνομικοί, αγρότες, κατέχουν διοικητικές θέσεις και κυρίως αυτή του Δραγουμάνου. Στο θρήσκευμα ήταν ή μουσουλμάνοι ή χριστιανοί.

ζ. Ντομνέδες

Οι Ντομνέδες ήταν Εβραίοι, οι οποίοι ακολούθησαν το κίνημα του Σαμπατάι Σεβή και εξισλαμίστη-

καν. Κατοικούσαν στο ανατολικό κομμάτι της πόλης και είχαν μεγάλη οικονομική επιφάνεια αν και ήταν λίγοι σε αριθμό. Το 1903 θα οικοδομήσουν το Γενί Τζαμί.

Επίσης στον μακεδονικό χώρο συναντάμε και άλλες μικρότερες ομάδες όπως τους Αρμένιους, Γάλλους και άλλους δυτικούς (Φραγκολεβεντιανοί) και Τσιγγάνους.

5. Όψεις της ζωής των γυναικών

Οι μαρτυρίες για την ζωή των γυναικών στην Οθωμανική αυτοκρατορία προέρχονται κυρίως από δυτικούς εύπορους ταξιδιώτες οι οποίοι ταξίδευαν στην αυτοκρατορία και κατέγραφαν τις εντυπώσεις τους. Αυτό έχει ως συνέπεια την αποτύπωση των εντυπώσεών τους με βάση τη σύγκριση και τη θέση τη γυναίκας στις δικές τους κοινωνίες. Γενικά θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι χριστιανές γυναίκες είχαν έναν πιο δυτικότροπο τρόπο ζωής ενώ οι μουσουλμάνες ήταν πιο κοντά στον ανατολικό τρόπο ζωής. Αυτό δημιουργούσε την ψευδαισθηση στους δυτικούς παρατηρητές ότι οι γυναίκες χριστιανές βρίσκονταν σε πλεονεκτική θέση σε σχέση με τις μουσουλμάνες κάτι το οποίο δεν είναι αληθές.

Οι μουσουλμάνες Οθωμανές

Η Οθωμανή γυναίκα βρίσκονταν υπό καθεστώς αποκλεισμού τόσο θρησκευτικά όσο και κοινωνικά. Ήταν πλήρως αποκλεισμένες από κάθε κρατικό αξίωμα και δημόσια μαζική εργασία, απαγορευόταν να ενταχθούν στο σώμα των *ulema* (μουσουλμάνων διδασκάλων) όπως επίσης και η ένταξη τους σε θρησκευτικές ομάδες (πχ μοναστήρια). Απαγορευόταν επίσης η είσοδος τους στο τζαμί (εκτός της περιόδου του ραμαζανιού ή μετά από μία συγκεκριμένη ηλικία) ενώ κατά αντιστοιχία και με τη χριστιανική θρησκεία, απαγορευόταν πλήρως να προσεύχονται κατά την περίοδο της έμμηνης ρήσης ή της εγκυμοσύνης*. Απαγορεύονταν επίσης η μόρφωση εκτός από την διδασκαλία του κορανίου. Η μόρφωση όμως του κορανιού τους επέτρεπε να γίνουν δασκάλες των γραφών κάτι που κατά καιρούς και ανά περιπτώσεις είχε προσδώσει αξιόλογη δύναμη σε γυναίκες της αυτοκρατορίας. Γενικά αν και το θρησκευτικό και κοινωνικό στάτους των Οθωμανών γυναικών ήταν αρκετά χαμηλό, η θέση αυτή ήταν αυστηρά καθορισμένη από το θρήσκευμα και η αντρική εξουσία δεν ήταν ανεξέλεγκτη.

Η γυναικεία παρουσία ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη με το θεσμό του χαρεμιού και συνεπώς με το παλά-

τι. Ο μουσουλμανικός νόμος γενικά επέτρεπε την πολυγαμία, παρ' όλα αυτά η πολυγαμία σύμφωνα με τα οθωμανικά αρχεία ήταν φαινόμενο σπάνιο αν όχι απίθανο στα κατώτερα στρώματα των μουσουλμάνων. Γενικά η πολυγαμία και ο θεσμός του χαρεμιού ήταν διαδεδομένος στις ανώτερες τάξεις της οθωμανικής κοινωνίας.

Το χαρέμι ως θεσμός δεν είναι τουρκικός αλλά αραβικός και μάλιστα προϊσλαμικός. Το κοράνι κάνει μία προσπάθεια να περιορίσει το φαινόμενο απαγορεύοντας το γάμο με πάνω από τέσσερις γυναίκες. Γενικά η ύπαρξη χαρεμιού και η πολυγαμία στην Οθωμανική αυτοκρατορία έχει να κάνει περισσότερο με λαογραφικά και ταξικά κριτήρια παρά με θρησκευτικά. Τα χαρέμια συγκροτούνταν κυρίως από μη οθωμανές κοπέλες οι οποίες στα 7-8 τους χρόνια εξισλαμίζονταν από γυναίκες διδασκάλους των γραφών, και τα δημιουργούσαν κυρίως ανώτεροι αξιωματικοί αλλά και εύποροι τούρκοι σε ένδειξη οικονομικής ισχύος και επιφάνειας. Έτσι ακριβώς βλέπουμε την πλήρη απουσία του φαινομένου μεταξύ των μουσουλμανικών πληθυσμών της υπαίθρου.

Ως πράξεις αντίδρασης παρατηρούνται αποδράσεις γυναικών από τα χαρέμια και προσπάθεια τους να ζήσουν ως ελεύθερες μουσουλμάνες. Κανένα στοιχείο για τις αποδράσεις αυτές δεν έχει καταγραφεί λεπτομερώς εκτός από αυτή της Ναζίπ Χανούμ και μίας Αρμένισσας η οποία τελικά με την απόδραση της το 1876 θα προκαλέσει διπλωματικό επεισόδιο μεταξύ Βρετανίας και Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Οι μουσουλμάνες οθωμανές της αστικής τάξης όμως βρίσκονταν σε διαφορετική κατάσταση από τις φτωχές μουσουλμάνες ή αυτές του χαρεμιού αν και όλες οι ανωτέρω απαγορεύσεις απαντούν και σε αυτές. Χαρακτηριστικό γεγονός ότι πολλές πλούσιες μουσουλμάνες είχαν άλλες φτωχές μουσουλμάνες ως δούλες και υπηρέτριες. Χαρακτηριστική είναι η μαρτυρία της λαίδης Μαίρη Γουόρτλντ για τις γυναίκες της υψηλής οθωμανικής κοινωνίας. Αυτή η μόνιμη μασκαράτα τους δίνει πλήρη ελευθερία να ακολουθήσουν τις τάσεις τους χωρίς κανένα κίνδυνο αποκάλυψης. [...] Ούτε έχουν πολλά να φοβηθούν από τη δυσφορία των συζύγων τους οι κυρίες που είναι πλούσιες, καθώς έχουν οι ίδιες στα χέρια τους τα χρήματά τους, τα οποία και παίρνουν πίσω σε περίπτωση διαζυγίου, με κάποια πρόσθετα, τα οποία ο σύζυγος είναι υποχρεωμένος να τους δώσει. [...] Είναι αλήθεια, οι νόμοι τους επιτρέπουν στους άντρες να πάρουν τέσσερις συζύγους, κανένας όμως σημαίνων άντρας δεν κάνει

χρήση αυτής της ελευθερίας και καμιά γυναίκα με σημαντική κοινωνική θέση δεν έχει ποτέ υποφέρει από αυτή. Όταν ένας σύζυγος τυχαίνει να είναι ασταθής, καθώς τέτοια πράγματα συμβαίνουν, διατηρεί την ερωμένη του σε ένα ιδιαίτερο σπίτι και την επισκέπτεται όσο πιο διακριτικά μπορεί, όπως συμβαίνει και στα μέρη μας. [...] Έτσι λοιπόν βλέπεις, αγαπημένη μου αδελφή, οι συνήθειες των ανθρώπων δεν διαφέρουν και τόσο, όσο οι ταξιδιωτικοί συγγραφείς μας θέλουν να μας κάνουν να πιστέψουμε.

Η ζωή των μη Οθωμανών μουσουλμάνων γυναικών μοιάζει αρκετά διαφορετική. Στην Αλβανία αλλά και μεταξύ των αλβανικών κοινοτήτων της Μακεδονίας η ζωή των μουσουλμάνων γυναικών είναι σκληρή. Χαρακτηριστικό παράδειγμα μία μαρτυρία από τη ζωή των αλβανών γυναικών από γάλλο παρατηρητή.

Οι Αλβανές γυναίκες

«Δεν νιώθω μεγάλη διάθεση να μιλήσω για τα ήθη των Αλβανών. Βλέπουν τις γυναίκες τους, που είναι οι περισσότερες χωρίς καμιά εκπαίδευση και δεν μιλούν παρά τη μητρική τους γλώσσα, όπως τα ζώα τους, και έτσι τους φέρονται (σαν να είναι το ανώτερο είδος [ζώου] πάντως), τις υποχρεώνουν να δουλεύουν και συχνά τις τιμωρούν με χτυπήματα. Δείχνουν, είναι αλήθεια, μια περιφρόνηση, ακόμα και αποστροφή, προς τις γυναίκες τους και τίποτα, ούτε μία τυχαία συμπεριφορά, δεν κρύβει κάτι που θα μπορούσαμε να αποκαλέσουμε τρυφερότητα ή πάθος. Όλοι τους ωστόσο, όσοι μπορούν, παντρεύονται, καθώς είναι σημάδι πλούτου και καθώς επιθυμούν να αποκτήσουν μία δούλα για το σπίτι τους. Επιπλέον, καθώς στις περισσότερες περιοχές της χώρας οι γυναίκες δεν είναι τόσο πολυάριθμες όσο οι άντρες, η νύφη συχνά δε φέρνει προίκα στον άντρα, αλλά ο άντρας στη γυναίκα και είναι υποχρεωμένος να δώσει και γύρω στα χίλια γρόσια [πιάστρα], προτού του επιτραπεί να παντρευτεί.» Broughton, σ. 136

Οι Χριστιανές γυναίκες

Οι μη μουσουλμάνες γυναίκες απολάμβαναν μεγαλύτερη κινητικότητα. Εργάζονταν δημόσια και ελεύθερα αλλά όχι στις ίδιες εργασίες με τους άντρες του πληθυσμού. Είχαν το δικαίωμα να κινούνται ελεύθερα στο δρόμο μόνες ή με συνοδεία και η είσοδος στους ναούς ήταν ελεύθερη εκτός των περιόδων ασθένειας ή εμμήνου ρήσεως. Η διάκριση μεταξύ των επαγγελματιών φαίνεται να ατονεί στους αγροτικούς πληθυσμούς όπου οι αγροτικές εργασίες -κατά κόρων βιοποριστικές- απαιτούσαν στην εργασία την παρουσία όλης της οικογένειας.

Υπήρχαν όμως και επαγγέλματα ή ασχολίες οι οποίες θεωρούνταν κατά αποκλειστικότητα γυναικείες όπως το πλέξιμο, το πλύσιμο, η παραγωγή σαπουνιού ή χειροτεχνιών κλπ.

Πέρα από τις παραδοσιακές ανισότητες που είχαν και οι χριστιανικές κοινότητες εσωτερικά, οι χριστιανές γυναίκες ήταν επιφορτισμένες με εργασίες τόσο βιοποριστικές όσο και τις «παραδοσιακά» γυναικείες ενώ στην ευρύτερη κοινωνία δεν είχαν καμία προοπτική ανέλιξης. Αυτή η κατάσταση δεν διαφοροποιείται ούτε στην αστική τάξη της εποχής. Οι χριστιανές «κυρίες της καλής κοινωνίας» αν και κοινωνικά είχαν ένα στάτους, τις περισσότερες φορές ο ρόλος τους ήταν κυριολεκτικά η οικιακή ζωή και η συνοδεία του συζύγου στην κοινωνική ζωή της πόλης. Χαρακτηριστική είναι η μαρτυρία ενός άγγλου περιηγητή ο οποίος ξεκαθαρίζει ότι αν και πιο κινητικές οι χριστιανές δεν είχαν καλύτερη μοίρα. Αναφέρει «επειδή σε όλη την ανατολή επικρατούσε το μουσουλμανικό γίαισμα οι ελληνίδες βρίσκονταν κάτω από αυστηρούς περιορισμούς και οικογενειακή επιφυλακή»

Οι χριστιανές γυναίκες σε αντίθεση με τις μουσουλμάνες δεν είχαν πλήρη απουσία μόρφωσης. Υπάρχει μία σαφής ανισότητα στην εκπαίδευση μεταξύ αντρών και γυναικών -κυρίως στα αστικά κέντρα- όμως οι γυναίκες επιμορφώνονταν στα παρθεναγωγεία.

Στους χριστιανικούς πληθυσμούς παρατηρείται και ένα άλλο φαινόμενο εκ πρώτης όψεως παράδοξο. Στους επίσημους δημογραφικούς πίνακες υπάρχει μεγάλη διαφορά μεταξύ των παντρεμένων αντρών και γυναικών. Αυτό φαντάζει αφύσικο κυρίως αν αναλογιστεί κανείς ότι η αναλογία αντρών και γυναικών είναι ένας προς μία στον πληθυσμό συνολικά. Αυτό οφείλεται κυρίως σε απόψεις της χριστιανικής κοινωνίας τότε περί παρθενίας και γάμου. Έτσι ενώ οι άντρες μετά τον θάνατο της γυναίκας τους παντρεύονταν ξανά δεν συνέβαινε το ίδιο και με τις γυναίκες οι οποίες κατά κανόνα παρέμεναν άγαμες.

Σημειώσεις και βιβλιογραφία

1. Οι Εβραίοι ήρθαν μαζικά στην περιοχή της Θεσσαλονίκης γύρω στο 1492 με το διάταγμα της Αλάμπρα. Οι περισσότεροι προέρχονταν από περιοχές της Ισπανίας και της Πορτογαλίας και ένα μικρότερο κομμάτι τους από την Ιταλία. Η γλωσσά που μιλούσαν ήταν η «λαντίνο» ή «εβραίο-ισπανική» η οποία είναι αρκετά διαφορετική από τη σύγχρονη ισπανική γλώσσα. Πριν τους Εβραίους της Ισπανίας στη μακεδόνια έχουμε τους Ρωμανιώτες Εβραίους, οι οποίοι έχουν παρουσία ήδη από την εποχή

του Αυγούστου της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Βλ. περιοδικό Χρονικά- εκδόσεις του κεντρικού ισραηλίτικου συμβουλίου Ελλάδος. Και Η ιστορία των εβραίων της Θεσσαλονίκης-εκδόσεις ισραηλίτικης κοινότητας Θεσσαλονίκης

2. Οι Αρουμάνοι όπως και οι Ρουμάνοι έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην κοινωνική ζωή των Βαλκανίων κατά τους αιώνες 18ο, 19ο και 20ο. Θεωρητικά, τουλάχιστον στη γλώσσα είναι απόγονοι του τεράστιου αριθμού ρωμαίων στρατιωτών και εμπόρων που μεταφέρθηκαν εκεί επί αυτοκράτορα Τραϊανού για τις εκστρατείες του στην ανατολική Ευρώπη κατά τις αρχές του 2ου αιώνα μΧ. Βλ Μ. Rostovtzeff, Ρωμαϊκή Ιστορία (μτφ. Β. Κάλφογλου), Αθήνα 1984 καθώς και τα δελτία της βλάχικης εταιρίας πολιτισμού Ελλάδος και της Πανελληνίας Ομοσπονδίας Πολιτιστικών Συλλόγων Βλάχων.

3. Οι Αρβανίτες ή Αλβανοί δεν αποτελούν ούτε ομοιογενή γλωσσική ομάδα εκείνη τη περίοδο ούτε φυσικά «εθνική» ή θρησκευτική. Θα έρθουν στην Ελλάδα μαζικά κατά τον 13ο αιώνα αν και η παρουσία τους σε μικρότερους αριθμούς είναι γνωστή από πιο παλιά. Βλ Α.Σ Τσίγκου –Κείμενα για τους Αρβανίτες.

4. Για την διάδοση του ελληνικού και ελληνόφωνου στοιχείου στην βαλκανική πολλά έχουν γραφτεί. Αυτή η εξέλιξη συντελείται κυρίως κατά την περίοδο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας όπου μαζικά οι πληθυσμοί κυρίως μέσω της θρησκείας εξελληνίζονται με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν ακμάζουσες ελληνόφωνες κοινότητες σε όλη την αυτοκρατορία από τις οποίες μετά θα προκύψουν οι ελληνικοί πληθυσμοί της μικράς Ασίας και του Πόντου όπως και του ελλαδικού χώρου. βλ Οι Έλληνες στη Μαύρη Θάλασσα- Μαριάννας Κορομηλά και ιστορία του βυζαντινού κράτους- Ιωάννη Καραγγιανόπουλου.

5. Οι Βούλγαροι κατεβαίνουν προς την περιοχή της Μακεδονίας προς αναζήτηση εργασίας σε όλη τη διάρκεια της τουρκικής κυριαρχίας τα Βαλκάνια. Στη Θεσσαλονίκη οργανωμένη κοινότητα με μόνιμους κατοίκους -και όχι νομάδες- έχουμε από το 1850 και μετά με επισημοποίηση της κοινότητας το 1871 στην περιοχή του Βαρδάρη. βλ Η βαλκανική πόλη τόμος 1&2 Νικολάι Τοντοροφ, Ιωάννης Μέγας-οι αναρχικοί βαρκάρηδες της Θεσσαλονίκης επίμετρο δεύτερο. Μεταλλίνου Αγγελική-Η πρώτη βουλγαρική κοινότης εις την θεσσαλονικην

6. Το ζήτημα της πολυγαμίας στην οθωμανική κοινωνία είναι πολύπλοκο και η άποψή μας περί αυτού έχει επηρεαστεί από τις επιδράσεις του οριενταλισμού στην δυτική ματιά. Γενικά όπως βεβαιώνουν τόσο ταξιδιωτικές σημειώσεις δυτικών περιηγητών όσο και τα δημογραφικά στοιχεία των οθωμανικών αρχείων η πολυγαμία στον λαό ήταν σπάνιο φαινόμενο. Από την άλλη το χαρέμι ως θεσμός και κυρίως το βασιλικό υπήρξε ένας θεσμός της Οθωμανικής κοινωνίας ο οποίος με έναν περίεργο τρόπο εμπλέκονταν τόσο στην κυριαρχία επί της γυναίκας -κυρίως της μη Οθωμανής- από την άλλη αποτελούσε ένα θεσμό ο οποίος παρείχε την δυνατότητα πρωτοφανούς κοινωνικής ανέλιξης στην οθωμανική κοινωνία, ανέλιξη την οποία οι χριστιανές γυναίκες δεν μπορούσαν να

έχουν. Το χαρέμι συνδέεται ιστορικά τόσο με δολοπλοκίες και μηχανοραφίες κατά του θρόνου όσο και με την δημιουργία έντασης στην ύπαιθρο και με τον θεσμό της δουλείας στην Οθωμανική αυτοκρατορία. Έτσι με τον θεσμό του χαρεμιού και του βίαιου εξισλαμισμού μικρών κοριτσιών σχετίζεται τόσο το συμβάν που πυροδότησε τη σφαγή των προξένων στη Θεσσαλονίκη όσο και η πρώτη φεμινιστική κίνηση εντός της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, η δράση της περιβόητης τουρκάλας ιστοριογράφου Adalet η οποία πέρασε μεγάλο χρονικό διάστημα καταγράφοντας τη ζωή στα χαρέμια με μια ματιά διαφορετική από αυτή των δυτικών περιηγητών. Υπήρξε η πρώτη που εισηγήθηκε συνολικά και δημόσια την κατάργηση του θεσμού του σκλαβοπάζαρου και την ολική κατάργηση του θεσμού του χαρεμιού το 1892. Το βιβλίο της Turkish marriages viewed from the harem εκτός από μια εκτενής περιγραφή της ζωής στο χαρέμι και της νομοθεσίας περί γάμου είναι και μια κατάθεση ιδεών για της αντιλήψεις και τη θέση των γυναικών στη Τουρκία. Η Adalet ανήκει σε ένα μεγαλύτερο ρεύμα περιηγητριών οι οποίες προσπαθούσαν να ανατρέψουν την εικόνα της δύσης μέχρι τότε για την ανατολή και να μιλήσουν για την κατάσταση των γυναικών στην αυτοκρατορία όπως τη βίωναν οι ίδιες οι γυναίκες. Ξεχωριστό παράδειγμα αντίστασης και διαχείρισης του κοινωνικού της στάτους αποτελεί αυτό της Μέλεκ Χανούμ μητέρας της Ναζίμπ Χανούμ η οποία είναι ένα από τα ελάχιστα παραδείγματα οικιοθελούς προσχώρησης στο χαρέμι. Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη και μπήκε στο χαρέμι σε μικρή ηλικία. Από εκεί θα ανελιχθεί στα ανώτερα κλιμάκια του βασιλικού χαρεμιού, θα χρησιμοποιήσει τις γνωριμίες της για να κάνει τον άντρα της υποψήφιο του βασιλικού θρόνου, στην συνέχεια θα τον χωρίσει, και θα υποστεί συνεχείς εξορίες και διώξεις, θα αποδράσει πολλάκις από διάφορα χαρέμια και τέλος θα καταφύγει στην Ελλάδα και στη συνέχεια θα πάει στην Γαλλία και την Αγγλία. Στο μεταξύ θα αναπτύξει πλούσιο συγγραφικό έργο και θα ασκήσει δριμύτατη κριτική στο θεσμό του χαρεμιού και του σκλαβοπάζαρου μικρών κοριτσιών από την οθωμανική αυτοκρατορία. Επίσης με τα γραπτά της θα διαφωτίσει πολλές πλευρές της ζωής των Οθωμανών γυναικών εντός και εκτός γάμου. Είναι η πρώτη επίσης που μας δίνει μία ιδέα για τους νόμους και τις ποινές που επιβάλλονταν στις γυναίκες του χαρεμιού για διάφορα «ατοπήματα» τους, δίνοντας μας έτσι μία πρώτη ρεαλιστική και όχι δυτικότροπη και οριενταλιστική -έστω εμβρυακή- ιδέα για την ομοφυλοφιλία μέσα στα χαρέμια. Το 1875 θα εκδοθεί πρώτη φορά το βιβλίο της 30 χρόνια στο χαρέμι σε δυο τόμους. (το βιβλίο μπορεί να βρεθεί στο ιντερνέτ σε ψηφιακή μορφή και δεν έχει μεταφραστεί ακόμα στην ελληνική). Βλ 30 years in the harem- Melek Hanum, Walther, Wiebke. Women in Islam. -1992, Queer Nations: Marginal Sexualities in the Maghreb-Jarrood Hayes

7. Οι απαγορεύσεις που αφορούσαν τη μόρφωση των Οθωμανών γυναικών αμβλύνονται μετά την περίοδο των τανζιμάτων-education of women in ottoman and republican Turkey-E.Dogramaci

1821: Κοινωνική εξέγερση κατά του οθωμανικού καθεστώτος

1830: Ίδρυση του νεοελληνικού κράτους

1832: Πρωτόκολλο της Συνδιάσκεψης του Λονδίνου. Το ελληνικό κράτος περιλαμβάνει την Πελοπόννησο με τα νησιά του Αργοσαρωνικού, τη Στερεά Ελλάδα, την Εύβοια, τις Σποράδες και τις Κυκλάδες

1844-1847: Πολιτική ηγεμονία Κωλλέτη. Σε ομιλία του το 1844 μιλά για ισότητα αυτοχθόνων – ετεροχθόνων Ελλήνων. Εγκαινιάζει τη Μεγάλη Ιδέα η οποία ως το 1923 αποτελεί κεντρική πολιτική επιλογή

1864: Προσάρτηση Επτανήσων στη Ελλάδα

1866-1869: Κρητική επανάσταση ενάντια στη Οθωμανική αυτοκρατορία

6 Μαΐου 1876: Η σφαγή των προξένων στη Θεσσαλονίκη

28 Φεβρουαρίου - 12 Μαρτίου 1870: Ίδρύεται με αυτοκρατορικό διάταγμα η Βουλγαρική Εξαρχία (Ορθόδοξη Βουλγαρική Εκκλησία με έδρα την Πόλη)

1877-1878: Ρωσοτουρκικός πόλεμος. Το Ελληνικό κράτος τίθεται υπέρ των Ρώσων πρόκειμένου να διεκδικήσει τη Θεσσαλία. Είσοδος Ελληνικού στρατού στη Θεσσαλία. Ανακωχή Ρωσίας και Οθ. Αυτοκρατορίας (συνθήκη Αγ. Στεφάνου). Υποχώρηση ελληνικού στρατού.

1881: Συνάπτετε μεταξύ Ελλάδας και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας η συνθήκη της Κωνσταντινούπολης. Η Ελλάδα προσαρτά τη Θεσσαλία πλην της Ελασσόνας και την περιοχή της Άρτας.

1893: Πτώχευση της Ελλάδας. Εισαγωγή του Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου

1893: Ίδρύεται η Εσωτερική Μακεδονική Επαναστατική Οργάνωση (V.M.R.O) που έχει ως σκοπό την αυτονομία της Μακεδονίας

1895-1898: Κρητική επανάσταση

1896: Κύρηξη αυτονομίας της Κρήτης

1896: Απεργία του Λαυρίου. Έλαβε χώρα μεταξύ 7-24 Απριλίου από εργάτες του μεταλλείου της Καμάριζας

1897: Κυρήσεται ο «ατυχής πόλεμος» μεταξύ της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και της Ελλάδας. Οι Τούρκοι ανακαταλαμβάνουν τη Θεσσαλία απ' την οποία όμως αποχωρούν λόγω διαπραγματεύσεων

με την Αγγλία.

Απρίλιος 1903: Πραγματοποιείται το από καιρό προετοιμασμένο σχέδιο των Βαρκάρηδων με ανατινάξεις στόχων και εκρήξεις βομβών σε όλη τη Θεσσαλονίκη.

Αυγούστος 1903: Η Εξέγερση του Ίλιντεν, Αναφέρεται στην επανάσταση που οργανώθηκε-υλοποιήθηκε από την Εσωτερική Μακεδονική Επαναστατική Οργάνωση (V.M.R.O) ενάντια στην Οθωμανική Αυτοκρατορία

1904 – 1908: Μακεδονικός αγώνας μεταξύ κυρίως Βουλγάρων, Ελλήνων, Σέρβων και Ρουμάνων. Σκοπός ήταν ο εκφοβισμός-εξόντωση των αντίθετων στοιχείων και ο προσεταιρισμός του πληθυσμού προς την Βουλγαρική και την Ελληνική εκκλησία και εθνικό φρόνημα.

Ιούνιος 1908: Το κίνημα των Νεότουρκων. Στόχοι του κινήματος ήταν η κατάλυση της απολυταρχίας του σουλτάνου Αμπντούλ Χαμίτ Β' και η εγκαθίδρυση ενός εκσυγχρονισμένου κράτους στο ευρωπαϊκό πρότυπο

15 Αυγούστου 1909: Κίνημα στο Γουδί. Κίνημα κατώτερων και μεσαίων στην τάξη αξιωματικών με ηγέτη το Βενιζέλο που ζητά διοικητικές, στρατιωτικές και οικονομικές μεταρρυθμίσεις απ το βασιλιά

1909: Ίδρύεται στη Θεσσαλονίκη η «εργατική σοσιαλιστική ομοσπονδία», που έμεινε στην ιστορία με το όνομα «Federation», με διεθνιστικό χαρακτήρα. Έδρασε μέχρι το 1918

Φλεβάρης 1909: Στο Βόλο ξεκινάει απεργία οι καπνεργάτες, η οποία εξελίσσεται σε εξέγερση και μάχη με το στρατό.

1910: Τον Μάρτη στον Πειραιά ξεκινάει απεργίες των ναυτεργατών και τον Οκτώβρη απεργίες των σιδηροδρομικών.

6 Οκτωβρίου 1910: Ο Βενιζέλος στην πρωθυπουργία με τη βοήθεια του βασιλιά. Ίδρυση βενιζελικού κόμματος

Βαλκάνια 1912 - 1913: Βαλκανικοί πόλεμοι. Η Βαλκανική Συμμαχία (Σερβία, Μαυροβούνιο, Ελλάδα και Βουλγαρία) επιτέθηκε και απέσπασε με τη συνθήκη του Λονδίνου από την Οθωμανική Αυτοκρατορία τη Μακεδονία και το μεγαλύτερο μέρος της Θράκης, ενώ στη συνέχεια, μετά τις διαφωνίες μεταξύ των νικητών για τον τελικό διαμοιρασμό των εδαφών, ξέσπασε δεύτερος πόλεμος (16

Ιουνίου 1913 – 27 Ιουλίου 1913 αυτή τη φορά με τη συμμετοχή και της Ρουμανίας) από τον οποίο εξήλθε ηττημένη η Βουλγαρία.

26 Οκτωβρίου 1912: Κατάληψη της Θεσσαλονίκης από τα ελληνικά στρατεύματα

28 Ιουλίου 1913: Μετά τους νικηφόρους Βαλκανικούς πολέμους, με τη συνθήκη του Βουκουρεστίου, προσαρτάται στην Ελλάδα η Ανατολική Μακεδονία

Ιανουάριος 1913: Γίνεται πραξικόπημα των Νεότουρκων και ανατροπή του Σουλτάνου

31 Ιανουαρίου 1914: Η Ελλάδα προσαρτά τα νησιά του Αιγαίου εκτός από την Ίμβρο και την Τένεδο. Η Κρήτη ενσωματώνεται στο ελληνικό κράτος την 1η Δεκεμβρίου 1913

1914 - 1918: Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος

1914 - 1917: Εθνικός Διχασμός. Πολιτική διαμάχη μεταξύ του Βενιζέλου και του βασιλιά Κων/νου με κύριο θέμα την συμμετοχή ή μή της Ελλάδας στον Α Παγκόσμιο Πόλεμο

Σεπτέμβρης 1916: Αποκορύφωμα εθνικού διχασμού ο Βενιζέλος ιδρύει νέα κυβέρνηση (κυβέρνηση Εθνικής Αμύνης) στη Θεσσαλονίκη

Νοέμβρης 1916: Επέμβαση των Συμμαχικών Δυνάμεων για ενοποίηση της Ελλάδας υπό το Βενιζέλο

Ιούλιος 1916: Η απεργία της Σερίφου. Η εξέγερση των μεταλλωρύχων. Θα κρατήσει 15 μέρες.

Ιούνιος 1917: Η Ελλάδα ενοποιείται υπό το Βενιζέλο και εισέρχεται στον Α Π.Π στο πλευρό της Ανταντ

18 Αυγούστου 1917: Πυρκαγιά Θεσσαλονίκης. Μέσα σε 32 ώρες καίγονται 10.000 σπίτια και αλλάζει ριζικά η πολεοδομία της πόλης.

14 Νοεμβρίου 1919: Συνθήκη του Νείγυ. Παραίτηση της Βουλγαρίας από τη Δυτική Θράκη

1919 – 1922: Μικρασιατικός Πόλεμος.

Μάιος 1920: Τα ελληνικά στρατεύματα αποβιβάζονται στη Σμύρνη απ' όπου και επεκτείνονται προς το εσωτερικό της Μικράς Ασίας.

28 Ιουλίου 1920: Συνθήκη των Σεβρών. Παραχωρείται στην Ελλάδα η Ανατολική Θράκη έως την Τσατάλτζα, η Ίμβρος, η Τένεδος και η περιοχή της Σμύρνης. Την ίδια μέρα με την υπογραφή της συνθήκης της Θράκης, παραχωρείται στην Ελλάδα η Δυτική Θράκη.

Οκτώβριος 1920: Ο Ελληνικός στρατός προχώρησε στην Ανατολική Μικρά Ασία με την στήριξη πάντα των Δυτικών οι οποίοι ήθελαν την Τούρκικη κυβέρνηση να υπογράψει τη Συνθήκη των Σεβρών

1 Νοεμβρίου 1920: Ο φιλοσυμμαχικός Βενιζέλος χάνει τις εκλογές και εκλέγεται ο φιλομοναρχικός Γούναρης. Επανεγκαθίσταται ο Κωνσταντίνος ο Α στο θρόνο. Οι σύμμαχοι βρίσκουν την ευκαιρία να αποσύρουν τη στήριξή τους προς τα ελληνικά στρατεύματα

25 Μαρτίου 1921: Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος αποβιβάσθηκε στη Σμύρνη. Στόχος η κατάληψη της Άγκυρας και η καταστροφή του σταθμού ανεφοδιασμού του εχθρού ώστε να οδηγηθεί ο Κεμάλ σε συνθηκολόγηση.

Αύγουστος 1921: Ο Ατατούρκ με τον στρατό του υπερασπίστηκε την πρωτεύουσα, πλέον, όχι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, αλλά της Τούρκικης Δημοκρατίας. Μετά από σκληρή μάχη με πολλούς νεκρούς, οι Έλληνες οπισθοχώρησαν.

1921: Ένα μεγάλο κύμα απεργιών εκδηλώνεται σε όλη την Ελλάδα. Γενική απεργία στο Βόλο, απεργία ναυτεργατών και σιδηροδρόμων σε όλη τη χώρα

Σεπτέμβρης 1922: Ο Κεμάλ εισήλθε στη Σμύρνη και εγκαταστάθηκε ως απελευθερωτής στην πόλη. Ενταφιάστηκε η ιδεολογία της «Μεγάλης Ιδέας», η οποία είχε αποτελέσει επί σχεδόν έναν αιώνα τον κεντρικό άξονα της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής.

Ιούλιος 1923: Με τη συνθήκη της Λωζάνης, η Ελλάδα διατηρεί τη Δυτική Θράκη, αλλά χάνει την περιοχή της Σμύρνης, την Ίμβρο και την Τένεδο. Υποχρεωτική ανταλλαγή πληθυσμών.

11 Ιανουαρίου 1924: Ο Βενιζέλος επανέρχεται στην πρωθυπουργία

Μάιος – Σεπτέμβριος 1924: Μαχητικές απεργίες καπνεργατών σε Θεσσαλονίκη Καβάλα, Ξάνθη, Δράμα Σέρρες, Βόλος

10 Νοεμβρίου 1924: Συρράξεις μεταξύ ντόπιων και προσφύγων στους προσφυγικούς συνοικισμούς.